

نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و ششم، پاییز ۱۳۹۵

شاپا چاپی: ۵۲۲۹-۲۲۲۸، شاپا الکترونیکی: ۳۸۴۵-۲۴۷۶

دریافت: ۱۳۹۵/۳/۲۸ - پذیرش: ۱۳۹۵/۷/۱۰

<http://jupm.miau.ac.ir/>

صص ۱۷۲-۱۵۳

رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای نمونه موردی؛ محله فهادان شهر یزد

حمید محمدی: عضو هیات علمی گروه شهرسازی، دانشکده هنر و معماری دانشگاه یزد، یزد، ایران

سیدعلیرضا افشانی: عضو هیات علمی دانشکده علوم اجتماعی، دانشگاه یزد، یزد، ایران

هادی ترک‌شوند: دانشجوی کارشناسی ارشد گروه شهرسازی، دانشگاه یزد، یزد، ایران*

چکیده

توسعه در سطح محلی و تلاش برای یافتن راهکارهای دموکراتیک در کشورهای توسعه‌یافته، سال‌هاست که بخش مهمی از مطالعات برنامه‌ریزی شهری را به خود اختصاص داده است، از این‌رو مطالعه جغرافیایی شهر با محور قرار دادن محلات شهری از اولویت‌های کاری برنامه‌ریزان شهری به شمار می‌رود. محله فهادان به‌عنوان هسته مرکزی شکل‌گیری شهر یزد، شکلی از همبستگی بر مبنای سکونت بوده است که اکنون به دلیل عدم توجه به توسعه محله مذکور در گذار از سنت به مدرنیته دستخوش تغییر در ساخت و کیفیت روابط اجتماعی شده است. عدم اتکاء به سازوکارهای محلی، کاهش مشارکت مردم، و... تنها بخشی از پیامدهای عدم توجه به مسائل محله مذکور است. از این‌رو تبیین رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای می‌تواند به‌عنوان نقطه آغازین روند توسعه محله فهادان باشد. بنابراین پژوهش حاضر قصد دارد تا به بررسی رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای در محله فهادان شهر یزد بپردازد. روش‌شناسی این پژوهش از نظر هدف از نوع کاربردی- توسعه‌ای و از نظر ماهیت و روش، توصیفی- تحلیلی می‌باشد. ابزار مورد استفاده پرسشنامه است، که در نرم‌افزار SPSS و Amos مورد تحلیل قرار گرفته است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری بین شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای وجود دارد. بنابر یافته‌های پژوهش میزان تأثیر شبکه اجتماعی بر توسعه محله‌ای ۰/۷۰ است. همچنین به ترتیب ضرایب بتای استاندارد شده در مؤلفه‌های مشارکت اجتماعی با ضریب $(\beta=0/172)$ ، کیفیت شبکه با ضریب $(\beta=0/111)$ ، مشارکت مدنی با ضریب $(\beta=0/092)$ ، بیشترین سهم را در تبیین توسعه محله‌ای دارند. نتایج مدل‌سازی معادلات ساختاری نشان می‌دهد که با بهبود وضعیت شبکه اجتماعی، وضعیت مؤلفه‌های توسعه محله نیز بهبود می‌یابد.

واژه‌های کلیدی: شبکه اجتماعی، توسعه محله‌ای، محله فهادان، شهر یزد

۱- مقدمه

۱-۱- طرح مسأله

توسعه محله‌ای یکی از گرایش‌های نظری توسعه پایدار شهری است که از دهه ۱۹۸۰ به بعد، در قالب توسعه پایدار نمود پیدا کرد. این نوع توسعه بنیاد بسیاری از سیاست‌ها و روش‌های شهری در جهان قرار گرفته است (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۲). برای درک بهتر توسعه محله‌ای در دوران کنونی لازم است به آن دسته از نظریات جامعه‌شناسی رجوع کرد که تلاش دارند تا با ادغام دیدگاه‌های خرد و کلان بستر لازم را جهت دستیابی به شیوه‌های علمی و عملی مؤثر فراهم کنند (موسوی، ۱۳۹۱: ۷۰). مقصود کلی این نوع توسعه، پاسخگویی به نیازهای روزمره ساکنان یک محله با حداکثر اتکا به منابع، توان، ارزش‌ها و مشارکت درونی آن محله است (صرافی، ۱۳۸۸: ۴۵). اما دگرگونی در عوامل مختلف اقتصادی، اجتماعی، زیست-محیطی و کالبدی شهرها به‌طور عام و در محله‌ها به‌طور خاص، اثرات منفی قابل توجهی را به‌مرورزمان بر کارایی محلات داشته است (علیان، ۱۳۹۳: ۳۶). عدم توجه به محلات شهری و توجه روزافزون به مقیاس‌های کلان، سبب شد که چارچوب سنتی توسعه شهری در مقیاس جامعه‌ای یا کلان مورد سؤال قرار گیرد. از جمله نتایج عینی گرایش فوق توجه به حوزه تغییر فرهنگ اسکان شهری، بر اساس پذیرش زندگی در واحدهای کوچک‌تر محلی در شهر است (موسوی، ۱۳۸۵: ۵) در نتیجه بیش از هر زمان دیگری به سطوح پایین‌تر و ابعاد ملموس زندگی شهری توجه شده است (حاجی‌پور، ۱۳۸۵: ۳۸). از سویی شبکه

اجتماعی یکی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی است که بسیار مورد توجه محققان قرار گرفته است. انسان‌ها درون شبکه اجتماعی عجین شده‌اند و جدایی آن‌ها از شبکه اجتماعی امکان‌پذیر نیست. کیفیت شبکه اجتماعی می‌تواند نقش تعیین‌کننده‌ای در بسیاری از رفتارهای انسان در اجتماع داشته باشد (ایمان و شیردل، ۱۳۹۲: ۳۲). بطوریکه زیمل در ارتباط با کیفیت شبکه این‌گونه بیان می‌کند که "عجین شدن در شبکه روابط اجتماعی سرنوشت‌گزینه‌پذیر انسان است (Wallace, Other, 1986). بطوریکه درک ارتباط میان اجزاء خرد و کلان شبکه‌های اجتماعی می‌تواند برنامه‌ریزان و حرفه‌مندان شهری را در برنامه‌ریزی و اتخاذ تصمیم متناسب با محلات شهری رهنمون کند و این مهم در طرح‌های توسعه محله‌ای مورد توجه قرار گیرد. بطوریکه لزوم تحقق حداکثری برنامه‌های توسعه محله‌ای مستلزم همکاری مؤثر بین مردم و مسئولین است که این همکاری جز از طریق بهبود کیفیت شبکه اجتماعی و مشارکت ساکنین محلات حاصل نمی‌شود. بنابراین می‌توان بیان کرد که، یکی از بازوهای رسیدن به توسعه محله‌ای وجود مشارکت در محلات شهری است که از طریق شبکه‌های اجتماع محلی اتفاق می‌افتد. تقویت و توسعه سطوح محلی و مشارکت مؤثر در طرح‌ها و برنامه‌های توسعه محله‌ای زمانی اتفاق خواهد افتاد که شبکه اجتماعی از کیفیت مناسب برخوردار باشد. بنابراین درک درست این مفهوم در ارتباط با توسعه محله‌ای می‌تواند بسیار مهم تلقی می‌شود. با توجه به مطالب گفته‌شده به نظر می‌رسد در بین محله تاریخی

سطح‌بندی محله‌های مذکور پرداخته است. یافته‌های این تحقیق نشان می‌دهد که محلات نظامیه، طاووس و دروازه میدان در رتبه اول تا سوم براساس شاخص‌های مطرح‌شده قرار دارد و سایر محلات جهانسان، نبادان و گلکاران به ترتیب در رتبه‌های بعدی قرار دارد.

حاجی‌آقاجونی کاشی و همکاران (۱۳۹۳) در مقاله‌ای «بررسی شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای؛ نمونه موردی منطقه ۱ شهر اصفهان» به بررسی اثر تعاملات اجتماعی و مکانی منطقه ۱ شهر اصفهان براساس شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای پرداخته است. جامعه آماری پژوهش یادشده را کلیه ساکنین منطقه ۱ شهر اصفهان بوده، در این مقاله از مدل تاپسیس جهت تحلیل شاخص‌ها استفاده شده است. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که میزان توسعه در هرکدام از محلات منطقه ۱ تفاوت وجود دارد. این پژوهش در پایان به پیشنهاداتی جهت بهبود وضعیت پایداری ختم شده است.

مدنی (۱۳۹۱)، در پایان‌نامه خود تحت عنوان «ارزیابی الگوهای نوین برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای، نمونه موردی: محله نارمک تهران» به ارزیابی، شناخت ارزش‌های موجود در نظام توسعه محله‌ای ایران جهت سیاست‌گذاری‌های آتی در جهت ارتقاء مطلوبیت محلات پرداخته است. این پژوهش به صورت پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه به ارزیابی متغیرهای اجتماعی و کالبدی مؤثر در توسعه محله نارمک پرداخته است، جامعه آماری پژوهش محله نارمک تهران و حجم نمونه ۳۲۵ نفر بوده است. متغیرهای مطرح‌شده در این پژوهش عبارت‌اند از: اطلاعات و ارتباطات، آموزش و

فهادان شهر یزد کیفیت شبکه اجتماعی مردم کاهش یافته و این مسئله سبب شده است تا توسعه محله مذکور را با مشکل مواجه کند. بنابراین هدف اصلی پژوهش حاضر بررسی رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای است.

۱-۲- پیشینه پژوهش

تاکنون در باب توسعه محله‌ای پژوهش‌های بسیاری به رشته تحریر درآمده است که می‌توان به موارد زیر اشاره کرد. جواد زاده اقدم و علوی (۱۳۹۵) در پژوهشی تحت عنوان «تحلیل تطبیقی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری محله‌ای در بافت‌های فرسوده و جدید، نمونه موردی؛ محلات نارمک و یوسف‌آباد»، به بررسی نقش سرمایه اجتماعی بر توسعه محله‌ای، محلات یوسف‌آباد و نارمک پرداخته‌اند. روش تحقیق مورد استفاده در این پژوهش توصیفی - تحلیلی، که با پیمایش در محلات مذکور اقدام به تکمیل پرسشنامه و سپس با استفاده از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون به آزمون فرضیات تحقیق پرداخته‌اند. نتایج این پژوهش نشان می‌دهد که رابطه مستقیم و معناداری بین متغیر سرمایه اجتماعی و پایداری محله‌ای وجود دارد.

زیاری و همکاران (۱۳۹۳)، در مقاله‌ای با عنوان «برآورد و سطح‌بندی توسعه محله‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی» تلاش نموده است که محله‌های شهری ابرکوه را بر اساس شاخص‌های سرمایه اجتماعی سطح‌بندی نماید. روش تحقیق مورد استفاده در این تحقیق توصیفی - تحلیلی و با استفاده از ابزار پرسشنامه ۲۶۳ نمونه در محله‌های ۹ گانه شهر ابرکوه و با استفاده از تکنیک دلفی به

چوگویل^۲ (۲۰۰۸) در مقاله‌ای با عنوان «توسعه پایدار محله‌ای» به بررسی و ارائه معیارهای پایداری در سطوح محله‌ای در شهر ریاض می‌پردازد و عدم توسعه‌یافتگی در شهر را عدم توجه به توسعه محلات می‌داند و برخی از نظریات پایداری محله‌ای از جمله پری وهاوارد را بررسی کرده است. نتایج تحقیق نشان داده، استفاده از این ایده‌ها منجر به ایجاد محله‌های جدید در حاشیه شهر شده و این محله‌های جدید در مقایسه با بافت تاریخی در دستیابی به پایداری محله‌ای موفق‌تر بوده‌اند (Choguill, 2008: 23).

کوک در کتابی با عنوان «محله‌گرایی» که در سال ۱۹۸۰ منتشر نمود، نمونه موردی خود را از کشور انگلستان و شهرهای و محلات این کشور انتخاب کرد. و محلات شهری را از این نظر که دارای بافت اقتصادی - اجتماعی و کارکردی متفاوتی هستند مورد مطالعه قرارداد (موسوی به نقل از کوک، ۱۹۸۰: ۱۲).

ویژگی مشترک پژوهش‌های انجام‌شده در مقیاس محله؛ توجه به اجتماعات محله‌ای، و همچنین توسعه شهری را منوط به توسعه محلات شهری می‌دانند. این مطالعه ضمن استفاده از مطالعات یادشده، تأکیدی اساسی بر ۶ مؤلفه توسعه محله‌ای که توسط شولر^۳ مطرح شده است و ارتباط آن با شبکه اجتماعی که در هیچ‌یک از مطالعات مذکور به‌طور جامع به آن پرداخته نشده است.

بهبودی و سلامت، بر اساس نتایج حاصله از این پژوهش که از طریق روش تحلیل مسیر استفاده شده است، دموکراسی بیشترین ضریب تأثیر (۰/۸۹۱) را بر توسعه اجتماع محلی نارمک داشته و کمترین تأثیر مربوط به متغیر بهبودی و سلامت (۰/۱۶۵) بوده است.

لوئیدریتز و همکاران (۲۰۱۳)، در پژوهشی با عنوان «یک بررسی سیستماتیک از اصول راهنما برای توسعه محله شهری پایدار» عنوان می‌کنند که تشویق و توانمندسازی سبک‌های پایدار زندگی شهروندان را با پایداری توسعه در محلات شهری می‌توان پرورش داد. این مطالعه نشان‌دهنده اولین بررسی کمی است که به بررسی اصول توسعه پایدار محله‌های شهری بر اساس ادبیات موجود پرداخته است. آن‌ها پس از شناسایی معیارهای پایداری، یک نقطه شروع برای مطالعه خود فراهم نموده‌اند. یافته‌های آن‌ها به صورت یک نقشه راه مشخص به تشویق تحقیقات بیشتر در مورد بسط یک مجموعه کافی از اصول توسعه پایدار محله شهری نشان داده شده است.

فردپاول^۱ (۲۰۱۲)، در مقاله‌ای با عنوان «جهانی فکر کنید و محلی عمل کنید» به بررسی رابطه سیاسی در مقیاس‌های جهانی تا محلی از طریق توسعه پایدار پرداخته است. به عقیده پاول، آرمان محلات با احیاء دموکراسی موجود در محلات سنتی تأمین می‌شود. وی اشاره می‌کند که امروزه ایده‌هایی مانند مشارکت مدنی و برقراری دموکراسی به دنبال احیای همین آرمان‌های کلاسیک به‌عنوان پایه و اساس ساخت محلات می‌باشد.

۲. Charles L. Choguill.

۳. Schuler, D.

۱. Fred Powell.

۳-۱- فرضیات پژوهش

- بین شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد.
- بین میزان مشارکت اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد.
- بین میزان مشارکت مدنی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد.
- بین کیفیت شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد.

۴-۱- روش پژوهش

این پژوهش براساس هدفی که دنبال می‌کند از نوع کاربری و بنابر ماهیتش از نوع توصیفی است. روش مورد استفاده در این پژوهش، پیمایشی بوده، که ابزار جمع‌آوری اطلاعات مبتنی بر پرسشنامه می‌باشد. جامعه آماری پژوهش حاضر، شامل کلیه افراد بالای ۲۰ سال ساکن در محله فهادان شهر یزد می‌باشد. که جمعیت محله مذکور طبق آخرین سرشماری سال ۱۳۹۰ بالغ بر ۶۵۶۷ نفر برآورد شده است. روش انتخاب نمونه از نوع روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده است، که در آن ابتدا با استفاده از رابطه کوکران (معادله ۱-۱) تعداد ۳۶۳ نمونه به عنوان حجم نمونه محاسبه و سهم هر یک از گروه‌های سنی با توجه به جمعیت آن‌ها و با استفاده از روش نمونه‌گیری احتمالی طبقه‌بندی شده برآورد گردید؛ سپس با پیمایش در بافت تاریخی، پرسشنامه‌ها در بین افراد ۲۰ سال به بالا توزیع و تکمیل گردید.

(معادله ۱-۱)

$$n = \frac{\frac{t^2 pq}{d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right)}$$

در (معادله ۱-۱) مقادیر p و q به منظور حداکثر سازی مقدار واریانس و تعیین حجم نمونه‌ای که به بهترین وجه معرف جامعه باشد برابر با ۰,۵ در نظر گرفته شده است. سایر مفروضات این معادله در زیر آمده است.

احتمال وجود صفت	احتمال عدم وجود صفت	احتمال خطا	درجه اطمینان	تعداد جامعه
$p = 0.5$	$q = 0.5$	$d = 0.05$	$t = 1.96$	$N = 6567$

روایی پرسشنامه مذکور نیز توسط ۵ تن از اساتید رشته علوم اجتماعی و شهرسازی به تأیید رسیده است. همچنین از نرم‌افزار SPSS و Amos به منظور تحلیل یافته‌ها بهره گرفته شده است. در تحلیل استنباطی داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون، تحلیل رگرسیون و مدل معادله ساختاری استفاده شده است. در زیر تعریف نظری ابعاد و متغیرهای مورد استفاده در پژوهش آمده است.

پایایی ابزار مورد استفاده از طریق میزان آلفای کرونباخ به دست آمده مورد تأیید قرار گرفت به نحوی که میزان آلفای کرونباخ به دست آمده برای متغیر شبکه اجتماعی ۰/۸۴۲ و میزان آلفای به دست آمده برای متغیر توسعه محله‌ای معادل ۰/۸۴۳ بوده است.

جدول ۱- تعاریف نظری متغیرها و ابعاد آن

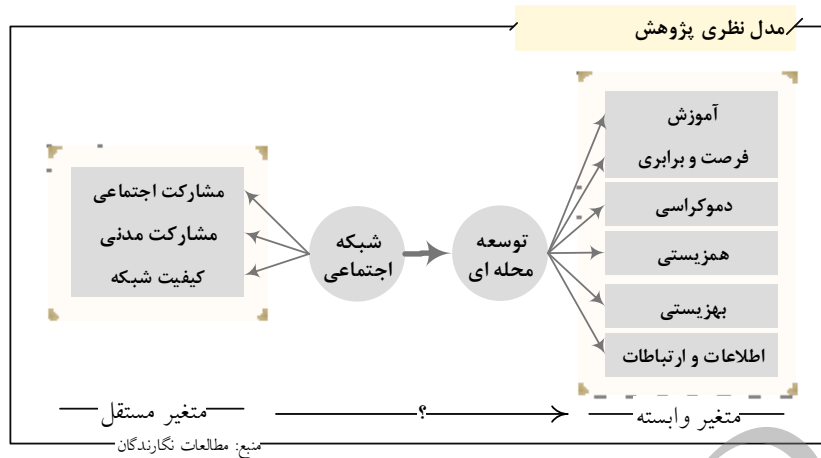
متغیر	ابعاد	تعاریف نظری شبکه اجتماعی
شبکه اجتماعی	مشارکت اجتماعی ^۱	تعاریف مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن‌ها، اعضای یک جامعه در امور محله، شهر و روستا شرکت کرده و به صورت مستقیم و غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (محسنی تیریزی، ۱۳۶۹: ۱۰۸).
		تعاریف عملیاتی آن دسته از فعالیت‌های ارادی که افراد یا گروه‌ها در جهت بهبود و شکل دادن به حیات اجتماعی در آن شرکت می‌کنند.
	مشارکت مدنی	تعاریف نظری پاتنام شبکه مشارکت مدنی را یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی می‌داند بطوریکه هرچه این شبکه‌ها در جامعه متراکم‌تر باشند احتمال همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل بیشتر است. شبکه مشارکت مدنی هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کند (نوریان نجف‌آبادی، ۱۳۸۹: ۱۰۱).
		تعاریف عملیاتی آن دسته از مشارکت‌هایی که در قالب مدنی رخ می‌دهد.
	کیفیت شبکه	تعاریف نظری مشارکت از دو بخش عینی و ذهنی تشکیل شده است که بخش عینی آن شامل مشارکت اجتماعی و مدنی می‌باشد و بخش ذهنی آن شامل کیفیت شبکه می‌باشد (همان: ۱۰۲).
		تعاریف عملیاتی میزان تمایل پاسخگو به مشارکت در امور محله و... یعنی پاسخگو تا چه حد از لحاظ ذهنی تمایل به مشارکت دارد.
فرصت و برابری	آموزش	تعاریف نظری آموزش بایستی اخلاق اجتماعی را در افراد نهادینه کرده، به آن‌ها چگونگی مباحثه با دیگران را بیاموزد و در قبول کردن و معتبر دانستن دیدگاه‌های مختلف به افراد یاری رساند؛ چراکه رویارویی با تضادها و دیدگاه‌های مختلف، مهارتی فردی و اجتماعی است (Schuler, 1996).
		تعاریف نظری عدالت در بهره‌مندی از فرصت‌ها و «قرارداد اجتماعی بین نسل‌ها» است که فرصت‌های مشابه با گذشته برای آیندگان فراهم آورد (جمعه‌پور، ۱۳۹۱: ۶۴-۶۲).
	دموکراسی	تعاریف نظری از دید آبراهیم لینکلن «حکومت مردم، بر مردم و برای مردم» به کامل‌ترین وجه می‌تواند دموکراسی را معرفی کند (حریری اکبری، ۱۳۸۰: ۱۳۷).
		تعاریف نظری همزیستی تجسم این ایده است که مردم بخشی از اجتماعی بزرگ‌ترند بدین معنا که افراد بازندگی در کنار یکدیگر قدرت و معنا می‌یابند (مدنی، ۱۳۹۱: ۵۹).
	اطلاعات و ارتباطات	تعاریف نظری هابرماس بر این باور بود که اساس برنامه‌ریزی مؤثر و موفق، مبتنی بر شیوه‌های ارتباطی است. برنامه ریزان علاوه بر فنون متداول برنامه‌ریزی باید روش‌های ارتباطی را نیز فراگیرند. در شرایطی که جنبه‌های ارتباطی عمل زیاد است، برنامه ریزان نیازمند دستیابی به تکنیک‌های لازم در زمینه ارتباطات و روابط اجتماعی هستند. این گونه دانش‌ها تنها تجربه حاصل نمی‌شود بلکه نیازمند داشتن آموزش‌های متناسب است.
		تعاریف نظری «بهزیستی اجتماع محلی به شرایط مساعدی اطلاق می‌شود که در آن افراد یک اجتماع محلی قادر به برآورده کردن نیازها و خواسته‌هایشان باشند و در این مسیر از ارزش‌هایی چون مراقبت و حفاظت از سلامتی، اراده فردی، آموزش و توسعه فردی و توسعه فردی، همکاری و مشارکت دموکراتیک، احترام به تنوع و ساختارهای اجتماعی پشتیبان و عدالت اجتماعی بهره‌مند باشند» (Ricketts, 2008: 33).

منبع: مطالعات نگارندگان

^۱ مشارکت از دو بعد ذهنی و عینی تشکیل شده است که بخش عینی آن مشارکت مدنی و اجتماعی است و بخش ذهنی آن شامل کیفیت شبکه می‌شود.

2. Intergenerational Social Contact

3. Conviviality

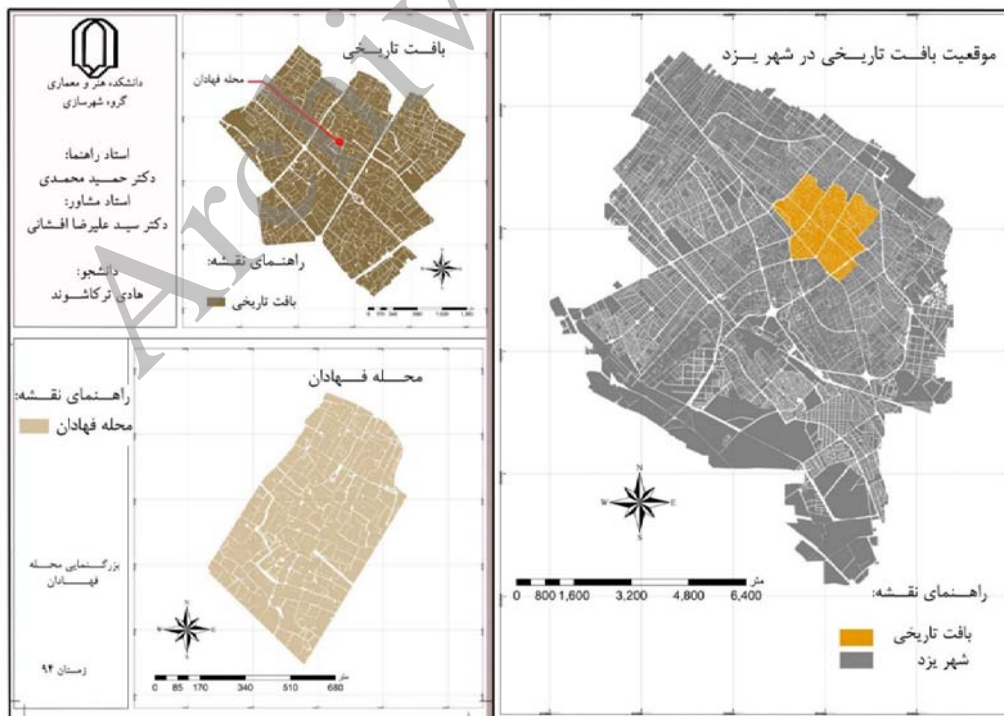


مدل نظری پژوهش

فهادان محصور بین چهار خیابان اصلی به نام‌های امام خمینی، قیام، سیدگل سرخ و فهادان، از جانب شمال به خیابان فهادان، از جنوب به خیابان قیام، از سمت شرق به خیابان امام خمینی و از غرب به خیابان سیدگل سرخ محدود می‌باشد (مهندسین مشاور آرمانشهر، ۱۳۸۸: ۵۶؛ ج ۷).

۱-۵- معرفی محدوده مورد مطالعه

فهادان یکی از قدیمی‌ترین محلات شهر یزد است که در مجاورت محله‌های بازارنو، شاه ابوالقاسم و کوشک نو قرار دارد. این محله در گذشته محل سکونت اعیان، بزرگان و سرشناسان بوده است؛ و نیز به محله یوزداران نیز شهرت یافته است. محله



نقشه ۱- موقعیت محله فهادان در شهر یزد، منبع: نگارندگان

۲- چارچوب نظری پژوهش

محلّه بافت و برش تفکیک‌ناپذیری از شهر و واقعیتی اجتماعی و فیزیکی است که در تمام شهرها وجود داشته است و مبحث اجتماع محلی و توسعه محلّه‌ای علیرغم سابقه نسبتاً طولانی در ادبیات علمی و اجرایی در اواخر دهه ۱۹۸۰ در قالب مبحث توسعه پایدار محلّه‌ای به‌عنوان زیرمجموعه توسعه پایدار مورد توجه قرار گرفت (مافی و رضوی، ۱۳۹۱). این موضوع از دید گیدنز فقط یک شعار انتزاعی در جامعه مدنی و تلاش برای احیای همبستگی محلی نیست، بلکه وسیله‌ای برای پیشبرد نوسازی اجتماعی و کالبدی محلات، شهرها و مناطق شهری محسوب می‌شود (گیدنز، ۱۳۷۸: ۸۹). برای درک بهتر توسعه محلّه‌ای به‌عنوان شالوده واقعی توسعه شهری در دوران کنونی لازم است به آن دسته از نظریات جامعه‌شناسی رجوع کرد که تلاش دارند تا با ادغام دیدگاه‌های خرد و کلان بستر لازم را جهت دست‌یابی به شیوه‌های علمی و عملی مؤثر فراهم کنند (موسوی، ۱۳۹۱: ۷۰). بنابر تعریف باتاچاریا از توسعه محلّه‌ای (فرایند خلق یا افزایش همبستگی و عاملیت)، که در توسعه محلّه‌ای دو معیار عاملیت و همبستگی را برای توسعه محلّه‌ای برمی‌شمرد. که همبستگی به معنای ایجاد حس عمیقی از هویت مشترک و نظامی از رفتار برای برنامه‌ریزان است. و برنامه‌ریزان به‌هنگام رویارویی با دیدگاه‌های متضاد در تعیین مشکلات موجود در جوامع متنوع قومی به همبستگی نیاز دارند، که ممکن است در یک اجتماع مکانی نظیر محلّه، شهر یا شهرک و یا در یک اجتماع مبتنی بر

منافع مشترک مشاهده شود (مدنی، ۱۳۹۱: ۴۵). فیلیپس و رابرت پیت‌من^۴ در کتاب خود تحت عنوان مقدمه‌ای بر توسعه محلّه‌ای به هفت دیدگاه کلیدی در زمینه توسعه محلّه‌ای اشاره کرده است: بر مبنای تعریف ارائه‌شده از توسعه اجتماع محلی، هفت دغدغه عمده در زمینه همبستگی^۵ و ایجاد عاملیت^۶ وجود دارد که عبارت‌اند از: (۱) روابط^۷ (۲) ساختار^۸ (۳) قدرت^۹ (۴) اهداف مشترک^{۱۰} (۵) ارتباطات برای ایجاد تغییر^{۱۱} (۶) انگیزه‌های تصمیم‌گیری^{۱۲} و (۷) تلفیق دغدغه‌های نامتجانس نامبرده و تضادهای موجود در این حوزه (Philips & Pittman, 2009: 21). همچنین توسعه محلّه‌ای بیانگر فرایندی است که بر اساس آن سرمایه اجتماع به‌صورت بالقوه قادر به جمع‌آوری و استفاده از آن‌هاست، افزایش می‌یابد تا با کمک آن‌ها کیفیت زندگی مردم محلّه را بهبود بخشند (خاکپور و همکاران، ۱۳۸۸: ۶۲). لازم به ذکر است که این فرایند در برنامه‌ریزی محلّه‌ای به‌اندازه خود برنامه اهمیت دارد (Townsend, 2005: 12). مقصود کلی از توسعه محلّه‌ای عبارت است از پاسخگویی به نیازهای روزمره ساکنان یک محلّه با حداکثر اتکا به منابع، توان، ارزش‌ها و مشارکت درونی آن محلّه (صرافی، ۱۳۸۸: ۴۶). این توسعه می‌تواند متنوع باشد از ابتکارات کوچک در داخل یک گروه تا ابتکارات و اعمال بزرگ که تمام اجتماع را شامل

4. Rohanda Philips and Robert H. Pittman.

5. Solidarity.

6. Agency building.

7. relationships.

8. structure.

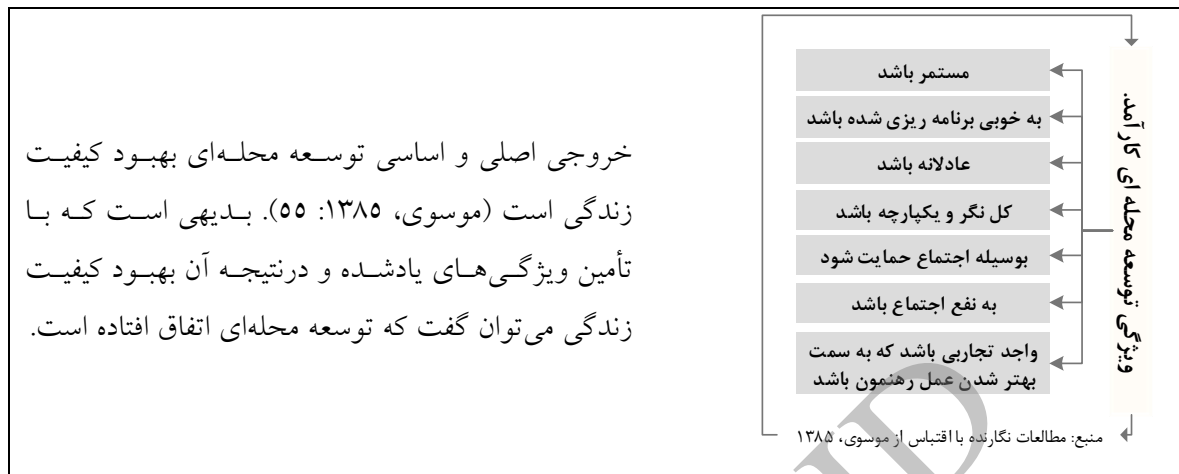
9. power.

10. Shared meaning.

11. Communication for change.

12. Motivations for decision making.

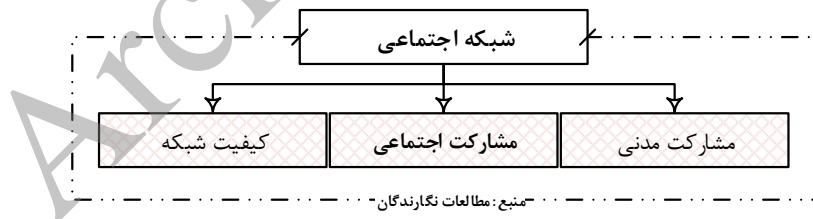
می‌شود. توسعه محله‌ای مؤثر و کارآمد می‌تواند دارای ویژگی‌های زیر باشد؛



نمودار ۱- ویژگی‌های توسعه محله‌ای کارآمد

از شبکه اجتماعی، مجموعه‌ای از روابط اجتماعی مشخص پیرامون فرد همراه با ویژگی‌های درون این روابط است (کومار و دیگران، ۲۰۰۸: ۴۴۰). شبکه اجتماعی به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مطرح‌شده در سرمایه اجتماعی است که دارای سه بعد مشارکت اجتماعی، مشارکت مدنی و کیفیت شبکه است. در زیر (نمودار شماره ۲) ابعاد شبکه اجتماعی آمده است.

از طرفی مردم از طریق مجموعه‌ای از شبکه‌ها باهم در ارتباطند و با دیگر اعضای شبکه‌ها ارزش‌های مشترکی دارند، به طوری که این شبکه‌ها منبعی ایجاد می‌کند، و به نظر می‌آید آن‌ها نوعی سرمایه هستند (فیلد، ۱۳۸۵: ۱). باورز (۲۰۰۴)، بیان می‌کند، عواطف اجتماعی قوی مثل محبت و نفرت، غرور و شرم، شادی و غم که همه بخشی از وجود انسان است، که در شبکه اجتماعی شکل می‌گیرد. منظور



نمودار ۲- ابعاد شبکه اجتماعی

۱۳۸۳: ۹۱). مشارکت اجتماعی به آن دسته از فعالیت‌های ارادی دلالت دارد که از طریق آن اعضاء یک جامعه در امور محله، شهر و روستا به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم در شکل دادن حیات اجتماعی مشارکت دارند (همان: ۹۶). از نظر پارسونز مشارکت اجتماعی فرآیندی آگاهانه، خلاقانه و

- مشارکت اجتماعی

مشارکت به معنای همکاری، شرکت در کاری، امری یا فعالیتی و حضور در جمعی، گروهی و سازمانی جهت بحث و تصمیم‌گیری چه به‌صورت فعال و چه به‌صورت غیرفعال است (خیرالله‌پور،

بعهد و پذیرش هنجارهای رفتارهای رفتارهای جامعه محلی متکی است را تقویت می‌کند. شبکه‌های مشارکت مدنی ارتباطات را تسهیل می‌کنند و در جریان اطلاعات را در مورد قابل قبول بودن افراد بهبود می‌بخشد (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۸). از سویی مشارکت مدنی فعالیت‌هایی است که در ارتباط با فضای سیاسی، حکومتی، مدیریت باشگاه‌ها و انجمن‌ها و نیز سازمان‌های غیردولتی بوده و معمولاً در قالب عضویت رسمی فرد در گروهی‌های مختلف، خود را نشان می‌دهد و تابع مقررات و سلسله مراتب است (لعل سجادی، ۱۳۸۷: ۱۱۹). به باور پاتنام مشارکت مدنی هنجارهای محکمی از بده و بستان‌های عمومیت یافته را رواج داده، و پیدایش اعتماد اجتماعی را ترغیب کرده و موجب تسهیل همکاری و هماهنگی و ارتباطات و افزایش اعتبار گردیده و از این طریق معضل کنش جمعی را ممکن می‌سازند (پاتنام، ۱۳۸۰: ۲۹۳).

- کیفیت شبکه

بخش ذهنی مشارکت کیفیت شبکه است. بطوریکه انسان‌ها درون شبکه اجتماعی عجین شده‌اند و جدایی آن‌ها از شبکه اجتماعی نقش تعیین‌کننده‌ای بر بسیاری از رفتارهای انسان دارد. در واقع شکل‌گیری عواطف و رفتارهای انسان در درون شبکه اجتماعی شکل می‌گیرد و کیفیت این شبکه نقش تعیین‌کننده‌ای بر تسهیل یا تخریب روابط اجتماعی دارد (کبورن و دیگران ۲۰۰۸: ۲۰۳). به اعتقاد زیمل "عجین شدن در شبکه اجتماعی سرنوشت‌گریزناپذیر انسان است. از دید او اجتماع همیشه با هماهنگی و کشمکش، ضرب و دفع،

همراه با اهداف خاصی است که در چارچوب یک نظام اجتماعی رخ می‌دهد. به عبارتی دیگر، وی معتقد است که با شکل‌گیری ساختارها و کارکرد هر موضوعی، امکان رخ دادن امری امکان‌پذیر است. پارسونز عوامل مؤثر در مشارکت اجتماعی را فرهنگ، نظام اعتقادی افراد، تمایلات نیازی و اجتماعی کردن افراد می‌داند (زاهد زاهدانی و زهری بیگدلی، ۱۳۹۱: ۹۲). جیمز گلر مشارکت اجتماعی را این‌گونه تعریف می‌کند؛ مشارکت اجتماعی از فراهم ساختن فرصت‌هایی برای شهروندان برای شرکت کردن در تصمیمات دولتی یا فرایندهای برنامه‌ریزی می‌داند (همان: ۳۷). دانیل لرنر عواملی چون سواد، میزان شهرنشینی، دسترسی به رسانه‌های جمعی و همگانی و نهایتاً ارتباطات اجتماعی را با مشارکت اجتماعی مرتبط می‌داند و معتقد است که این متغیرها در جامعه مدرن بیشتر نمود دارند (علی‌پور و همکاران، ۱۳۸۸: ۱۱۱).

- مشارکت مدنی

مشارکت مدنی یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی است که هرچه جامعه متراکم‌تر باشد احتمال همکاری شهروندان در جهت تأمین منافع بیشتر است و هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کند. پاتنام شبکه‌های مشارکت مدنی را یکی از اشکال ضروری سرمایه اجتماعی می‌داند و هرچه این شبکه‌ها در جامعه‌ای متراکم‌تر باشند. احتمال همکاری شهروندان در جهت منافع متقابل بیشتر است. شبکه‌های مشارکت مدنی هنجارهای قوی معامله متقابل را تقویت می‌کنند. این هنجارها شبکه‌های ارتباطی که به کسب حسن شهرت، وفای

اجرا و ... طرح‌های شهری به موفقیت و تأثیرگذاری بیشتر طرح‌های شهری دست‌یافت. چراکه تفکر جهانی و عمل محلی^{۱۳} که به‌عنوان یکی از اصول توسعه پایدار مطرح می‌شود، حائز این نکته است که «جهانی بیندیش و محلی عمل کن»، جز با توجه واقعی و کافی به مشکلات محلی و حل آن از طریق مشارکت ذی‌نفع‌ها حاصل نمی‌شود (زاهدی، ۱۳۸۶: ۲۵). بنابراین در راستای انجام این پژوهش فرض‌های زیر مطرح می‌شود.

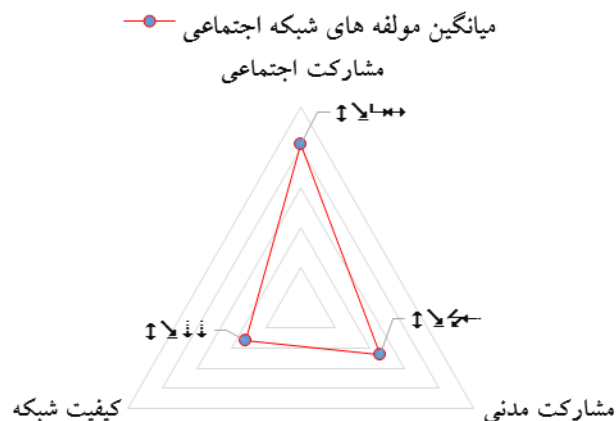
۳- تحلیل یافته‌ها

در پیمایشی که بر روی ۳۶۵ نفر از ساکنان محله فهادان صورت گرفت، ۵۸ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۲ درصد از پاسخگویان را زن تشکیل داد. همچنین ۶۴ درصد از پاسخگویان متاهل و ۳۳ درصد از پاسخگویان مجرد بودند. و نیز ۳ درصد از پاسخگویان مطلقه و یا همسر فوت‌شده بودند. بنابر اطلاعات به دست آمده از پرسشنامه ۹ درصد از پاسخگویان بی‌سواد، ۲۵/۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۰/۵ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۲/۲ درصد دارای تحصیلات متوسطه و ۱/۱ و ۸ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی هستند و ۸/۱ از داده‌های پرسشنامه را داده‌های گمشده تشکیل داده است.

عشق و نفرت همراه است. او روابط بشری را سرشار از ایهام می‌داند. به عقیده او، درست همان کسانی که روابط نزدیکی باهم دارند، شاید علاوه بر عواطف مثبت، عواطف منفی نیز نسبت به یکدیگر داشته باشند. برای مثال روابط عشق و احترام، نفرت و میل به تسلط و نیز نیاز به وابستگی در هم بافته‌اند" (کوزر، ۱۳۷۱: ۲۵۶). کولی در این راستا نقش کیفیت شبکه اجتماعی را به زبان خود اینگونه بیان می‌کند؛ گروه نخستین بستر رشد عواطف اجتماعی است و انزوا آن را به تباهی می‌کشاند (ایمان و شیردل، ۱۳۹۱: ۳۱). درواقع، عاطفه اجتماعی بدون حضور افرادی که روزانه با آن‌ها در تعامل هستیم و قوانین، هنجارها و سایر اجزای جدایی‌ناپذیر از شبکه اجتماعی، به وجود نمی‌آید. عواطف اجتماعی مثبت و منفی درون شبکه اجتماعی شکل می‌گیرد و همین عواطف اجتماعی منفی می‌توانند نقش تسهیل‌کننده و یا تخریب‌کننده‌ای بر روابط اجتماعی داشته باشد (کبورن و دیگران ۲۰۰۸: ۲۱۱).

بنابر آنچه تاکنون گفته شد می‌توان این‌گونه بیان کرد که شبکه اجتماعی که درون یک جامعه شکل می‌گیرد ریشه در ساخت و روابط و مناسبات گروهی در سطوح مختلف دارد و مبتنی بر یک فرایند است، فرایندی که در طی آن اطمینان و همبستگی افراد را تحت تأثیر خود قرار می‌دهد، بطوریکه با افزایش مشارکت اجتماعی، مدنی و همچنین کیفیت شبکه اجتماعی به‌عنوان مؤلفه‌های شبکه اجتماعی می‌توان به استحکام و تقویت روابط اجتماعی و سرمایه اجتماعی امیدوار بود. از سویی با افزایش سرمایه اجتماعی می‌توان در روند تهیه،

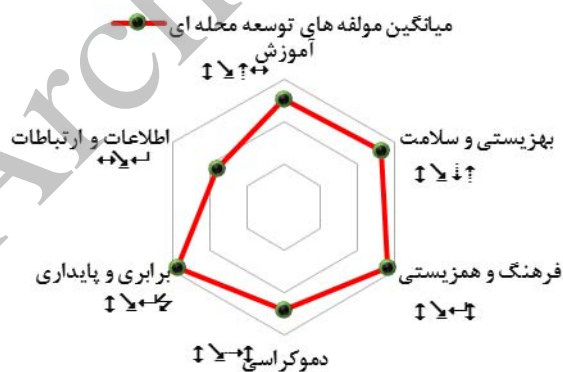
۱۳. در این مورد از واژه glocally استفاده می‌شود که ترکیبی از دو واژه locally و globally است.



نمودار ۳- میانگین مولفه‌های شبکه اجتماعی محله فهادان از دید پاسخگویان

دریافت که وضعیت متغیر مستقل در کل زیر حد متوسط قرار دارد. و از آنجایی که هر سه ضلع این مثلث باهم در ارتباط هستند پایین بودن کیفیت شبکه بر روی سایر مؤلفه‌ها تأثیر می‌گذارد نزدیک بدون هریک از مقادیر به دست آمده نشان می‌دهد که این ارتباط چگونه باعث شده است که سایر مؤلفه‌ها را تحت تأثیر خود قرار دهد.

بنابراینچه در نمودار بالا آورده شده است کیفیت شبکه با کمترین میانگین (۲/۶۶) در طیف ضعیف قرار دارد و مشارکت اجتماعی با میانگین (۲/۹۱) بالاترین میانگین را به خود اختصاص داده است. مقدار میانگین مشارکت مدنی نیز طبق نظر پاسخگویان برابر (۲/۷۳) می‌باشد. بنابر اطلاعات به دست آمده از دید پاسخگویان، به روشنی می‌توان



نمودار ۴- میانگین مولفه‌های توسعه محله‌ای، محله فهادان از دید پاسخگویان

مقدار مؤلفه اطلاعات و ارتباطات بر روی مؤلفه‌های زمینه‌ای مانند، آموزش، دموکراسی، بهزیستی تأثیر مستقیم می‌گذارد نزدیک بودن مقدار به دست آمده از مؤلفه آموزش و دموکراسی این امر را به‌درستی بیان می‌کند که توجه به عوامل زمینه‌ای می‌تواند به روند توسعه محله‌ای کمک بسیار کند.

- رابطه متغیر مستقل و وابسته

متغیر مستقل پژوهش حاضر، شبکه اجتماعی و ابعاد آن است. برای بررسی رابطه این متغیر و مؤلفه‌های آن با توسعه محله‌ای به‌عنوان متغیر وابسته از آزمون همبستگی پیرسون استفاده شده است، که نتایج این آزمون در قالب جدول زیر (جدول ۲) آورده شده است.

نمودار بالا (میانگین مؤلفه‌های توسعه محله‌ای) به‌خوبی نشان می‌دهد که از بین مؤلفه‌های مطرح شده در متغیر وابسته، از دید پاسخگویان مؤلفه برابری و پایداری با (۲/۸۷) بالاترین و اطلاعات و ارتباطات با (۱/۸) پایین‌ترین مقدار میانگین را به خود اختصاص داده است. این نمودار به‌خوبی نشان می‌دهد که وضعیت توسعه محله‌ای فهادان از دید پاسخگویان زیر حد متوسط است. شاید بتوان گفت که زمانی که اطلاعات و ارتباط قوی در محله فهادان وجود نداشته باشد، و همچنین وضعیت آموزش در این محله مناسب نباشد یا دسترسی مناسب به امکانات آموزشی در محله وجود نداشته باشد سبب می‌شود که وضعیت توسعه محله مذکور دچار مشکل شود. این امر زمانی به‌روشنی قابل تحلیل است که پایین بودن

جدول ۲- ماتریس همبستگی شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای

متغیرها	توسعه محله‌ای	مشارکت اجتماعی	مشارکت مدنی	کیفیت شبکه	شبکه اجتماعی
توسعه محله‌ای	1				
مشارکت اجتماعی	**۰/۴۹۵	1			
مشارکت مدنی	**۰/۳۸۹	**۰/۷۱۵	1		
کیفیت شبکه	**۰/۳۵۰	**۰/۱۴۹	**۰/۱۲۷	1	
شبکه اجتماعی	**۰/۵۷۳	**۰/۸۴۱	**۰/۷۷۶	**۰/۵۰۹	1

منبع ۱: یافته‌های نگارندگان

اجتماعی با ($r=۰/۴۹۵$)، قوی‌ترین و کیفیت شبکه با ($r=۰/۳۵۰$) ضعیف‌ترین میزان همبستگی را با توسعه محله‌ای دارد. با توجه به اینکه فرضیه اصلی پژوهش، بررسی رابطه بین شبکه اجتماعی (متغیر مستقل) با توسعه محله‌ای (متغیر وابسته) است، و با توجه به سطوح سنجش هر دو سازه، برای بررسی رابطه بین توسعه محله‌ای با شبکه اجتماعی از تحلیل رگرسیون Enter استفاده شده است. که نتایج آن در جدول زیر آمده است.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از جدول ماتریس همبستگی، می‌توان گفت با اطمینان ۰/۹۹ و سطح خطای کوچکتر از ۰/۰۱ بین شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد. از طرفی مقدار این رابطه برابر با ۰/۵۷۳ است، به صورتی که با بالا رفتن مقدار شبکه اجتماعی، توسعه محله‌ای نیز افزایش پیدا می‌کند و با کاهش آن مقدار توسعه محله‌ای نیز کاهش پیدا می‌کند. در این میان از بین ابعاد مطرح شده در شبکه اجتماعی، مشارکت

جدول ۳- تبیین توسعه محله‌ای بر اساس ابعاد شبکه اجتماعی

متغیر	B	Beta	t	Sig.	R	R2	F	Sig.F
مقدار ثابت	۳۲/۱۸	-	۶/۰۴	.۰۰۰	0/585	0/۳۳۵	۴۶/۷۹۷	.۰۰۰
مشارکت اجتماعی	0/۴۸۶	0/۱۷۲	۱/۷۲	0/۰۸۶				
مشارکت مدنی	-0/۳۱۵	0/۰۹۲	-۱/۱۶	0/۲۴۷				
کیفیت شبکه	0/۴۲۰	0/۱۱۱	۱/۵۵	0/۱۲۰				
شبکه اجتماعی	0/۶۷۵	0/۴۴۳	۳/۰۳	.۰۰۰				

منبع: یافته‌های نگارندگان

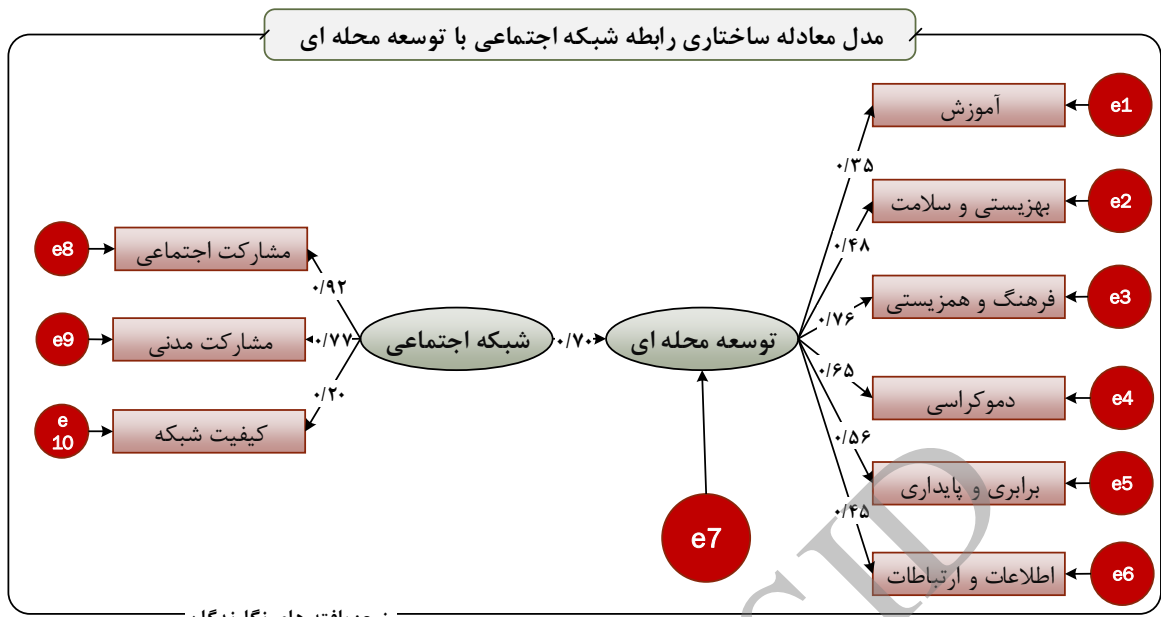
مدل زیر آمده است این مدل دارای یک متغیر مستقل (شبکه اجتماعی) و یک متغیر وابسته (توسعه محله‌ای) است که از نوع متغیرهای مکنون بوده که مهم‌ترین مؤلفه‌های شبکه اجتماعی به ترتیب مشارکت اجتماعی، مشارکت مدنی و کیفیت شبکه می‌باشند. مؤلفه‌های توسعه محله‌ای نیز عبارتند از: آموزش، برابری و پایداری، دموکراسی، فرهنگ و همزیستی، بهزیستی و سلامت و اطلاعات و ارتباطات، در زیر این مدل در قالب نمودار (۵) آورده شده است.

همان‌طور که در نمودار زیر مشاهده می‌شود، میزان تأثیر شبکه اجتماعی بر توسعه محله‌ای ۰/۷۰ است. این مقدار نشان می‌دهد که رابطه مستقیم بین این دو متغیر وجود دارد. یعنی با بهبود وضعیت شبکه اجتماعی در محله فهادان توسعه محله مذکور نیز افزایش می‌یابد.

بنابر اطلاعات به دست آمده از جدول بالا ضریب همبستگی چندگانه بین متغیر مستقل و وابسته برابر با ۰/۵۸۵ است. همچنین ضریب تبیین بین این دو متغیر برابر با ۰/۳۳۵ است که نشان می‌دهد که ۳۳/۵ درصد واریانس توسعه محله‌ای را تبیین می‌کند. براساس ضرایب بتای استاندارد شده، متغیرهای مشارکت اجتماعی با مقدار بتای ۰/۱۷۲، کیفیت شبکه با مقدار بتای ۰/۱۱۱ و مشارکت مدنی با مقدار بتای ۰/۰۹۲ به ترتیب بیشترین سهم را در تبیین توسعه محله‌ای دارند.

- مدل‌سازی معادلات ساختاری رابطه بین شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای

به منظور سنجش میزان مطابقت مدل تدوین شده با واقعیت، از مدل معادله ساختاری استفاده شده است. این مدل به خوبی نشان می‌دهد که نتایج به دست آمده تا چه اندازه با واقعیت انطباق دارد. چنانکه در



منبع: یافته‌های نگارندگان

نمودار ۵- مدل‌سازی معادله ساختاری رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای

نیز باشد پذیرفته قلمداد می‌شود. اطلاعات جدول شماره ۴ نشان می‌دهد که مقدار به دست آمده از هر یک از شاخص‌ها برابر یا بیشتر از ۰/۹۰ است. بنابراین می‌توان بیان کرد که مدل مذکور دارای برازش مطلوب است و قابل انطباق با یافته‌های نظری و همچنین قابل انطباق با واقعیت است.

برازش مدل

به منظور بررسی برازش مدل پیشنهادی، از چند شاخص استفاده شده است، براساس قرارداد هر یک از مقدارهای IFI، NNFI، CFI، GFI بایستی برابر یا بزرگتر از ۰/۹۰ باشد تا مدل پذیرفته شود، هرچند در برخی از منابع این مقدار بالای عدد ۰/۸

جدول ۴- شاخص‌های برازش مدل

شاخص	GFI	CFI	NNFI	IFI
مقدار	۰/۹۰	۰/۹۳	۰/۹۱	۰/۹۰
تفسیر مقدار	مطلوبت برازش	مطلوبت برازش	مطلوبت برازش	مطلوبت برازش

منبع: ۲: یافته‌های نگارندگان

۴- نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر باهدف بررسی رابطه شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای در محله فهادان شهر یزد انجام گرفت. که از بین ۳۶۵ نفر که به‌عنوان حجم نمونه انتخاب شد، ۵۸ درصد از پاسخگویان مرد و ۴۲ درصد زن، همچنین ۶۴ درصد از پاسخگویان متأهل و ۳۳ درصد از پاسخگویان مجرد بودند. و نیز ۳ درصد از پاسخگویان مطلقه و یا همسر فوت‌شده بودند. ازلحاظ سطح تحصیلات نیز ۹ درصد از پاسخگویان بی‌سواد، ۲۵/۵ درصد دارای تحصیلات ابتدایی، ۲۰/۵ درصد دارای تحصیلات راهنمایی، ۲۲/۲ درصد دارای تحصیلات متوسطه و ۲۱/۱ درصد دارای تحصیلات دانشگاهی هستند و ۸٪ از داده‌های پرسشنامه را داده‌های گمشده تشکیل داده است.

در این پژوهش رابطه بین شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای به‌منزله فرضیه اصلی مورد آزمون قرار گرفت. که در باب وجود ارتباط بین این دو متغیر پژوهش‌های بسیاری در حوزه نظری صورت گرفته که این پژوهش‌ها مؤید این نکته هستند که، بین این دو متغیر ارتباط قوی وجود دارد چراکه توسعه محلات شهری زمانی می‌تواند پایدار قلمداد شود که شبکه اجتماعی از پویایی خاصی برخوردار باشد. مفاهیمی مانند برنامه‌ریزی از پایین، مشارکت جمعی و فراگیر، حق انتخاب فزون‌تر برای ساکنان محلی، عدالت اجتماعی^{۱۴}، ایجاد فرصت‌های برابر همراه با کارآیی بیشتر، توزیع عادلانه امکانات و مواهب توسعه و رفاه مردم تنها در سایه مفهوم «توسعه

محله‌ای^{۱۵} و برنامه‌ریزی محلات شهری عینیت یافته است. این مؤلفه‌ها زمانی می‌تواند بهترین نتایج را در روند رسیدن به توسعه محلات داشته باشد که ساکنان محلات در برنامه‌های اجتماعی و مدنی مشارکت داشته باشند و شبکه اجتماعی از کیفیت مناسبی برخوردار باشد. با توجه به یافته‌های پژوهش می‌توان بیان کرد که یافته‌های پژوهش با پیشینه نظری و تجربی تحقیق در یک راستا بوده و همچنین ارتباط معناداری بین شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای وجود دارد، در زیر فرضیات فرعی مطرح‌شده در پژوهش به ترتیب آورده شده است.

با توجه به نتایج حاصل از آزمون فرضیه اول (بین میزان مشارکت اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد)، این مؤلفه با مقدار بتای ($\beta = 0/172$) بیشترین تأثیر را در بین مؤلفه‌های مطرح‌شده در شبکه اجتماعی دارد. همچنین نتایج این فرضیه با نتایج حاصل از تحقیقات مدنی (۱۳۹۱) و زیاری و همکاران (۱۳۹۳) مطابقت دارد. در نتیجه فرض مطرح‌شده مورد تأیید قرار می‌گیرد.

فرضیه دوم (بین میزان مشارکت مدنی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد)، نتایج حاصله نشان می‌دهد که با نتایج تحقیقات مدنی (۱۳۹۲) در یک راستا است و مورد تأیید قرار می‌گیرد. مقدار بتای به دست آمده از این مؤلفه نیز برابر ۰/۰۹۲ بوده است. این مؤلفه کمترین تأثیر را در بین مؤلفه‌های مطرح‌شده در شبکه اجتماعی داشته است.

فرضیه سوم (بین کیفیت شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای رابطه وجود دارد)، نیز مورد تأیید قرار

15 Community Development

14 Social Equity

✓ باتوجه به اینکه در سطح محله خانواده‌های غیر ایرانی (افغان) که بصورت قانونی در محله ساکن شده‌اند وجود دارد، پیشنهاد می‌شود مدارسی بصورت فوق‌العاده برای فرزندان این خانواده‌ها تشکیل شود که بتوانند از نعمت آموزش بهره‌مند شوند.

- بهزیستی و سلامت:

✓ رسیدگی به وضعیت دفع آب‌های سطحی و فاضلاب در برخی از معابر محله به‌منظور بهبود وضعیت بهداشت محله.

✓ رسیدگی و تجهیز وضعیت پارک‌های محله مانند؛ پارک موجود در خیابان فهادان و پارک درون محله و... به منظور افزایش سرزندگی مردم محله.

✓ تجهیز و راه‌اندازی مرکز بهداشت محله فهادان (این مرکز بصورت وقفی بوده که سالها در محله خدمات ارائه داده است اما در طی چند سال اخیر بصورت تعطیل درآمده است).

- فرهنگ و همزیستی:

✓ بهره‌گیری از ظرفیت‌های فرهنگی موجود در محله فهادان با توجه به اینکه هسته مرکزی شکل‌گیری شهر یزد بوده و واجد ارزش تاریخی و فرهنگی بسیاری مانند؛ حسینیه‌ها، مساجد، کلاس‌های آموزش قران و همچنین مراسمات خاص عاشورایی مانند مراسمات پوش‌کشان مسجد جامع به‌منظور ایجاد هویت در بین ساکنان مردم محله.

✓ استفاده از پتانسیل‌های مساجد و حسینیه‌ها جهت گردهمایی‌ها عمومی موجود در محله.

✓ توجه به هویت کالبدی موجود در بافت از طریق مرمت ابنیه واجد ارزش تاریخی.

- دموکراسی:

می‌گیرد که مقدار بتا به دست آمده برابر $(\beta = 0/111)$ است.

همچنین فرضیه اصلی پژوهش (بین شبکه اجتماعی و توسعه محله‌ای ارتباط وجود دارد)، نیز مورد تأیید قرار می‌گیرد. بطوریکه یافته‌های پژوهش نیز بیانگر همبستگی بالای بین میزان شبکه اجتماعی با توسعه محله‌ای است. میزان تأثیر شبکه اجتماعی بر توسعه محله‌ای ۰/۷۰ است. این مقدار نشان می‌دهد که رابطه مستقیم بین این دو متغیر وجود دارد. یعنی با بهبود وضعیت شبکه اجتماعی در محله فهادان توسعه محله مذکور نیز افزایش می‌یابد. از طرفی تبیین این رابطه نشان می‌دهد که برنامه‌ریزان و متخصصان امور شهری در تدوین برنامه‌های شهری به‌طور عام و در محلات شهری به‌طور خاص بایستی به بحث شبکه اجتماعی توجه ویژه‌ای داشته باشند. در همین راستا مهم‌ترین اقداماتی که می‌تواند به بهبود وضعیت توسعه محله مطابق با یافته‌های پژوهش پیشنهاد داد در زیر آورده شده است.

۵- پیشنهادها

- آموزش:

✓ باتوجه به اینکه ۳۴/۵ درصد از ساکنان محله فهادان بی‌سواد و دارای تحصیلات ابتدایی هستند و فاقد آموزش حرفه‌ای و مهارتی هستند، پیشنهاد می‌شود برنامه‌های آموزشی از طریق نهادهای مرتبط (NGO، شهرداری، سازمان فنی حرفه‌ای و غیره...) در سطح محله به‌منظور افزایش مهارت ساکنان محله انجام شود.

✓ تجهیز امکانات فرهنگی و آموزشی در سطح محله.

ایمان، محمد تقی، شیردل، الهام (۱۳۹۲)، بررسی تأثیر کیفیت شبکه اجتماعی بر عاطفه اجتماعی جوانان شهر کرمان، فصلنامه تخصصی علوم اجتماعی دانشگاه آزاد - واحد شوشتر، سال هفتم، شماره ۲۰، صص ۵۲-۲۵.

محسنی تبریزی، علیرضا (۱۳۶۹)، بررسی زمینه‌های مشارکتی روستائیان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی، وزارت جهاد کشاورزی.

جمعه‌پور، محمود (۱۳۹۱)، مقدمه‌ای بر برنامه‌ریزی توسعه روستایی: دیدگاه‌ها و روش‌ها، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، چاپ پنجم، تهران.

جواد زاده اقدم، هادی، علوی، سید علی (۱۳۹۵)، تحلیل تطبیقی نقش سرمایه اجتماعی در پایداری محله‌ای در بافت‌های فرسوده و جدید، نمونه موردی؛ محلات نارمک و یوسف‌آباد، نشریه پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال هفتم، شماره بیست و چهارم، صص ۱۰۴-۸۳.

حاجی آقا جونی کاشی، شیوا، اذانی، مهری و مختاری ملک‌آبادی، رضا (۱۳۹۳)، بررسی شاخص‌های توسعه پایدار محله‌ای مطالعه موردی منطقه ۱ شهر اصفهان، مجله برنامه‌ریزی فضایی، سال چهارم، شماره دوم، صص ۱۵۲-۱۲۹.

حاجی پور، خلیل (۱۳۸۵)، برنامه‌ریزی محله مینا- رهیافتی کارآمد در ایجاد مدیریت شهری پایدار، فصلنامه هنرهای زیبا، شماره ۲۶، تهران، دانشگاه تهران.

حریری اکبری، محمد (۱۳۸۰)، دموکراسی و جامعه مدنی، پژوهشنامه علوم انسانی، شماره ۲۹، صص ۱۵۰-۱۳۳.

✓ تفویض قدرت به مردم محله از طریق امکان انتخاب شورای محله.

✓ ایجاد ساختاری برای ارتباط مستقیم شهروندان با مسئولین شهری از طریق برگزاری جلسات مردم و مسئولان در سطح محله به منظور افزایش آگاهی مردم از فعالیت‌های مسئولان.

✓ شناسایی افراد ذی‌نفع موجود در محله و ایجاد فضای گفتگویی برای حل بهتر مسائل محله.
- برابری و پایداری:

✓ شکل‌گیری برنامه‌هایی که زمینه ساز تقویت مشارکت مردم محله باشد می‌تواند به وضعیت شبکه اجتماعی محله کمک کند، بنابراین پیشنهاد می‌شود در مرکز محله فهادان به منظور افزایش مشارکت و ایجاد یک فضای گفتگویی خانه مشارکت ایجاد شود.

✓ تامین کمبودها و نبودهای موجود در محله مطابق با سطح نیاز ساکنان از طریق زمین‌های خالی و خانه‌های مخروبه فاقد ارزش تاریخی (با توجه به اینکه نزدیک ۲۵ درصد بافت را خانه‌های مخروبه تشکیل می‌دهد).

✓ توجه به ساخت‌ها و سازه‌های جدید و مطابق کالبدی آن با ساختار کلی محله.
- اطلاعات و ارتباطات:

✓ ایجاد بانک اطلاعاتی از مهارت‌های ساکنین محله به منظور بهره‌مندی از این مهارت‌ها در پیشبرد امور محله.

✓ اطلاع‌رسانی عمومی مردم از طرح‌ها و برنامه‌های محله در فضاهای باز موجود در محله.

منابع

علی‌پور، پروین و همکاران (۱۳۸۸)، بررسی رابطه بین اعتماد و مشارکت اجتماعی در شهر تهران، مجله جامعه‌شناسی ایران، دوره دهم، شماره ۲، صص ۱۰۹-۱۳۵.

فیلد، جان (۱۳۸۵)، سرمایه اجتماعی، ترجمه جلال متقی، تهران، موسسه عالی پژوهش تأمین اجتماعی.

گیدنز، آنتونی (۱۳۷۸). تجدد و تشخص (ترجمه ناصر موفقیان). تهران نشر نی.

کوزر، لوئیس و روزنبرگ، برنارد (۱۳۷۱) نظریه‌های بنیادی جامعه‌شناسی (ترجمه فرهنگ و ارشاد)، نشر نی.

لعل سجادی، محمود (۱۳۸۷)، بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی و رضایت شغلی معلمان شهر مشهد، پایان‌نامه کارشناسی ارشد پژوهشگری، دانشگاه یزد.

مافی، عزت‌الله، رضوی، محمدحسین (۱۳۹۱)، برنامه‌ریزی استراتژیک توسعه محله‌ای با تأکید بر متغیرهای اجتماعی مطالعه موردی محله طلاب شهر مشهد، مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، سال چهارم، شماره چهاردهم.

مدنی، بهاره (۱۳۹۱)، ارزیابی الگوهای نوین برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای نمونه موردی محله نارمک تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد برنامه‌ریزی شهری دانشگاه تربیت مدرس.

موسوی، سید یعقوب (۱۳۹۱)، محله نوین الگوی جامعه‌شناسی شهری از توسعه محله‌ای نشریه منظر، شماره ۱۸ ص ۷۰.

موسوی، سید احمد (۱۳۸۵)؛ برنامه‌ریزی توسعه محله‌ای با تأکید بر سرمایه اجتماعی

خاکپور و همکاران (۱۳۸۸)، نقش سرمایه اجتماعی در توسعه پایدار محله‌ای، جغرافیا و توسعه ناحیه‌ای، شماره ۱۲.

خیرا... پور، اکبر (۱۳۸۳) بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر سلامت روانی با تأکید بر سرمایه اجتماعی «مطالعه موردی دانشجویان دانشگاه شهید بهشتی»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.

زاهد زاهدانی، سید سعید، زهری بیدگلی، سید محسن (۱۳۹۱)، مدیریت شهری و تبیین مشارکت اجتماعی شهروندان در شهرداری، مطالعات جامعه‌شناختی شهری، سال دوم، شماره پنجم، صص ۸۳-۱۲۰.

زاهدی، شمس‌السادات (۱۳۸۶)؛ توسعه پایدار، سازمان مطالعه و تدوین کتب علوم انسانی دانشگاه‌ها، چاپ اول، تهران.

زیاری، کرامت‌الله و همکاران (۱۳۹۳): برآورد و سطح‌بندی توسعه محله‌ای با تأکید بر مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی؛ مطالعه موردی محلات شهری البرکوه، مجله پژوهش و برنامه‌ریزی شهری، سال پنجم، شماره هجدهم، صص ۷۶-۵۹.

صرافی، مظفر (۱۳۸۸)، مدیریت یکپارچه شهری در خدمت توسعه اجتماعات محلی، نشریه منظر، شماره ۱۲.

علیان، مهدی (۱۳۹۳) پایان‌نامه کارشناسی ارشد شهرسازی، ارزیابی و تحلیل وضعیت پایداری محله‌ای با تأکید بر عملکرد مدیریت شهری در بافت تاریخی شهر یزد (یزد، دانشکده جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه یزد).

- Of Marginalized Communities In Aotearoa/New Zealand, Masters Of Architecture Thesis, Wellington, Victoria University of Wellington.
- Schuler, D., 1996: New Community Networks. Washington, The Evergreen State College.
- Townsend, Carol. L. (2005). Social capital: Empirical Meaning and Measurement Validity Australia Institute of Family studies, Research paper, 27.
- Powell, Fred (2012). Think globally, act locally Sustainable Communities, Modernity and development. *Geogournal*, 77 (2): 141- 152.
- (مورد مطالعه: کوی طلاب شهر مشهد)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- مهندسین مشاور آرمانشهر، (۱۳۸۸): طرح راهبردی بافت فرسوده یزد، دفتر هفتم، سازمان مسکن و شهرسازی استان یزد.
- نوریان نجف‌آبادی، محمد (۱۳۸۹). مطالعه تطبیقی میزان سرمایه اجتماعی در بین دانشجویان دانشگاه یزد و دانشگاه اصفهان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه یزد، دانشکده علوم اجتماعی.
- Choguill, C. L. (2008). Developing sustainable neighbourhoods, Habitat International.
- Coburn, C. E., Lin Russell, J. (2008). "District policy and teachers' social networks", *Educational Evaluation and Policy Analysis*, Vol. 30, No. 3, pp. 203–235.
- Kumar, S., Browne M. A.O. (2008). "Usefulness of the construct of social network to explain mental health service utilization by the maori population in New Zealand", *Transcultural Psychiatry*, Vol 45 (3): 439–454.
- Luederitza, Ch., Langa, D. J., Von Wehrden, H., (2013): A systematic review of guiding principles for sustainable urban neighborhood development, *Landscape and Urban Planning*, No. 118: 40– 52.
- Onston, RJ. Et al. (2001) the dictionary of Human Geography, Black well, New York.
- Phillips, Rhonda & H. Pittman, Robert (2009); "An introduction to Community Development", Routledge Taylor & Francis Group publication, London & New York.
- Putnam, R.D. (2007), "E Pluribus Unum: Diversity and Community in the Twenty-First Century the 2006 Johan Skytte Prize Lecture", *Scandinavian Political Studies*, 30 (2), pp. 137-174.
- Ricketts, Andrea, (2008) (: Participation In Place-Making: Enhancing The Wellbeing